

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА (МАГІСТЕРСЬКА) РОБОТА

Корекція мовлення дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами нейровправ

Виконала: здобувач освіти групи СОМ(д)-2
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Клименко Єлизавета Сергіївна
Науковий керівник: Горшкова Г. В.
Рецензент: Губарь О. Г.
Нормоконтроль _____ Анна КІРІЛЛОВА

Запоріжжя

2025 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 71 с., 15 рис., 6 табл., 64 джерела.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити ефективність застосування нейровправ для корекції мовлення дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Об'єкт дослідження: мовлення дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Предмет дослідження: корекція мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами нейровправ.

Методи дослідження:

– теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація літературних джерел;

– емпіричні: педагогічний експеримент (констатувальний етап); комплекс діагностичних методик В. Макарової: «Підбір синонімів», «Обстеження зв'язного мовлення», експрес-діагностика О. Тверської і О. Кряжевських «Обстеження граматичного компонента мовлення»;

– статистичні: якісний та кількісний аналіз емпіричних показників.

Розлади аутистичного спектра – це комплексне порушення розвитку, для якого властиві різноманітні прояви, що відзначаються з раннього віку і мають сталий перебіг. Про аутизм у особи можна стверджувати за наявності характерної тріади: порушення соціальної взаємодії; комунікації; обмеженість інтересів і повторювальний репертуар поведінки.

Переважає більшість дітей з розладами аутистичного спектра має порушення мовлення. Прояви мовленнєвих порушень надзвичайно різноманітні за характером і динамікою, і в більшості випадків вони зумовлені порушеннями спілкування. Мовлення містить такі компоненти: фонетико – фонематичний, лексичний, граматичний компонент та зв'язне мовлення.

Нейровправи – вправи, які спрямовані на розвиток мозку, міжпівкульної взаємодії, а ще – різних властивостей уваги, просторової уяви, пам'яті та інших функцій мозкової діяльності. Такі вправи допоможуть підготувати мозок до складної когнітивно-пізнавальної діяльності, якою є шкільне навчання, й збалансувати роботу всіх структур мозку. Тоді навчальні навички матимуть міцне підґрунтя з активних нейронних зв'язків, і вчитися дитині буде легше та спокійніше.

ДОШКІЛЬНИЙ ВІК МОВЛЕННЯ РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ, РОЗЛАДИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема аутизму в усьому світі та наразі, в Україні, набуває все більшої актуальності для сучасної педагогічної науки і практики. Розлади аутистичного спектра характеризуються, окрім основних специфічних особливостей розвитку, порушенням можливості користування мовленням. Діти з розладами аутистичного спектра, передусім, страждають від своєї неспроможності встановлювати соціальні зв'язки, підтримувати контакт з людьми без значного психологічного дискомфорту. Їм властиві труднощі у сприйнятті інформації та розумінні ситуації спілкування: відсутність потреби у комунікації, спілкуванні, сильне бажання уникати контактів, небажання комунікувати, а іноді й відсутність можливості для цього.

Мовленнєва діяльність, яка має тісний зв'язок з психічним розвитком дитини, потребує уваги фахівців вже з перших років її життя. Оскільки процес формування мовлення у дітей з РАС є надзвичайно специфічним, він вимагає індивідуального підходу та застосування ефективних методів для кожної дитини, серед яких важливе місце займає використання нейровправ.

Оволодіння мовленням є складним і багатогранним процесом, що потребує тривалого часу і починається лише тоді, коли сенсорні функції, головний мозок та артикуляційний апарат досягають відповідного рівня розвитку. Для належного формування мовленнєвої функції в онтогенезі важливе нормальне функціонування всіх відділів центральної нервової системи, зокрема кори головного мозку, чого часто не спостерігається у дітей з розладами аутистичного спектра. У важких випадках таких розладів спостерігається відсутність базових комунікативних навичок: діти не встановлюють зоровий контакт з дорослими, не звертають увагу на присутність інших людей чи дітей. У цих дітей зафіксовані порушення всіх психофізіологічних компонентів, зокрема недорозвиток слухового та

мовленнєвого гнозису, фонематичного слуху і моторних передумов для артикуляції.

Оскільки мовлення є основним засобом пізнання інформації, передачі досвіду та мислення, для дітей з розладами аутистичного спектра важливим є використання інших, допоміжних засобів спілкування, таких як невербальні методи: жести, міміка, піктограми, які інколи є єдиним способом взаємодії з оточенням.

Дослідження багатьох науковців (О. Аршатська, О. Аршатський, О. Баєнська, В. Башина, М. Веденіна, К. Лебединська, Т. Морозова, С. Морозова, О. Нікольська, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.) свідчать, що незалежно від рівня розвитку мовлення, при розладах аутистичного спектра у першу чергу страждає можливість використовувати його з метою спілкування.

Також аналізуючи дослідження науковців щодо мовленнєвого розвитку дітей з аутистичними порушеннями (В. Башина, О. Баєнська, К. Лебединська, М. Ліблінг, Т. Морозова, С. Морозова, О. Нікольська, М. Рождественська, В. Тарасун, М. Шеремет, Д. Шульженко), можна визначити порушення комунікативної функції мовлення, яке проявляється не лише у неспроможності адекватно сприймати вербальну інформацію (слабка або повна відсутність реакції на мовлення оточуючих, підвищена чутливість до немовленнєвих звуків, нерозуміння простих побутових інструкцій і зверненого мовлення), а й у неможливості адекватно формулювати власні мовленнєві висловлювання та взаємодіяти відповідно до ситуації.

Враховуючи вищевикладене, виникає нагальна потреба у пошуку ефективних методів стимуляції та корекції мовлення у дітей з розладами аутистичного спектра.

Актуальність обраної проблеми, беззаперечна її значущість зумовили вибір теми дослідження: «Корекція мовлення дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами нейровправ».

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити ефективність застосування нейроправ для корекції мовлення дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Об'єкт дослідження: мовлення дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Предмет дослідження: корекція мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами нейроправ.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність поняття «розлади аутистичного спектра» та описати їх загальні ознаки.

2. Визначити особливості розвитку мовлення дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра та дослідити ефективність використання нейроправ для корекції мовлення дітей з розладами аутистичного спектра.

3. Здійснити діагностику стану мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

4. Розробити програму корекції мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра «Нейрончики» та емпірично дослідити її ефективність.

Методи дослідження:

– теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація літературних джерел;

– емпіричні: педагогічний експеримент (констатувальний етап); комплекс діагностичних методик В. Макарової: «Підбір синонімів», «Обстеження зв'язного мовлення», експрес-діагностика О. Тверської і О. Кряжевських «Обстеження граматичного компонента мовлення»;

– статистичні: якісний та кількісний аналіз емпіричних показників.

Методологічне підґрунтя дослідження:

– вчення про загальні та специфічні особливості порушеного розвитку (В. Лубовський, В. Чайко, Ж. Шиф);

– вчення про методи комплексної діагностики і корекції порушень мовленнєвого розвитку дітей (І. Брушневська, Л. Волкова, Р. Лалаєва, В. Лубовський, О. Лурія, С. Максименко, О. Мастюков, В. Чайко);

База дослідження: Початкова школа «Один, два, три» Львівської міської ради та Заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 154 Львівської міської ради.

Апробація результатів: Міжнародна науково-практична конференція «Освіта сьогодні: життєтворчість як основа національного відродження та єдності» до 30-річчя заснування наукової школи педагогіки та психології життєтворчості особистості та 75-річчя з дня народження Івана Гнатовича Єрмакова та 100 – річчя з дня народження Лідії Василівни Сохань (Запоріжжя 17 жовтня 2024 р.). Клименко Є. С. Мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку з первазивними порушеннями.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що розкрито сутність поняття «розлади аутистичного спектра» та описано їх загальні ознаки; визначено особливості розвитку мовлення дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра та досліджено ефективність використання нейровправ для корекції мовлення дітей з розладами аутистичного спектра.

Практичне значення дослідження полягає у добірці методичного інструментарію щодо діагностики стану мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра; розробці програми корекції мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра «Нейрончики» та емпірично дослідити її ефективність. Напрацьований матеріал може бути використаний в освітньому процесі здобувачів спеціальності 016 Спеціальна освіта, професійній діяльності вчителів-дефектологів, вчителів-логопедів.

Структура та обсяг магістерської роботи:

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 56 сторінках. Загальний обсяг магістерської роботи становить 71 сторінка.

ВИСНОВКИ

Теоретичне обґрунтування впливу нейровправ на розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку з РАС та результати емпіричного дослідження дозволили досягнути мети нашого дослідження та сформулювати висновки відповідно до поставлених завдань.

1. Під час аналізу стану розробленості проблеми використання допоміжних засобів розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з РАС встановлено достатній рівень розробленості зазначеної проблеми, яка розглядається досить активно у науково-педагогічній літературі.

У ході дослідження визначено, що розлади аутистичного спектра – це комплексне порушення розвитку, що проявляється різноманітними ознаками, які виявляються з раннього віку та мають стабільний перебіг. Для діагностики аутизму недостатньо одного симптому; необхідна наявність характерної тріади: порушення соціальної взаємодії та взаємної комунікації, обмеженість інтересів і повторювальна поведінка.

2. Теоретично обґрунтовано, що перебіг мовленнєвого розвитку при РАС містить досить специфічні риси і багато в чому залежить від того, чи здійснюється корекційне втручання і коли воно почало здійснюватися.

Отже, саме стан сформованості мовлення на кінець дошкільного віку є головним показником подальшого сприятливого розвитку. Прояви мовленнєвих розладів надзвичайно різноманітні за характером і динамікою, і в більшості випадків вони зумовлені порушеннями спілкування. З'ясовано, що дітям з РАС притаманні досить виражені порушення: мовлення, комунікативної функції мовлення і комунікативної поведінки загалом.

Наявність та прояви мовленнєвих порушень при РАС варіюються і різняться за ступенем вираженості: від майже повної відсутності мовлення (залишаються лише вокалізації без звернень, бурмотання, іноді – в стані афекту – виникають окремі «слова-відлуння», що є відображенням почутого

мовлення), до здатності використовувати самостійне мовлення в процесі спілкування.

Нейрокорекційні підходи, а саме: доцільність використання нейровправ в логопедичній роботі також висвітлено на достатньому рівні. В роботах науковців зазначено, що ефект від застосування нейровправ залежить від професійності корекційного педагога, вміння застосовувати нові можливості, включати різні, нетрадиційні технології в систему корекції кожної дитини дошкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення із розладами аутистичного спектра, створюючи психологічний комфорт та мотивацію.

3. В межах дослідження проведено педагогічний експеримент, який відбувався у три етапи (констатувальний, формувальний, контрольний етапи).

Дослідження відбулось на базі Початкової школи «Один, два, три» Львівської міської ради та закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 154 Львівської міської ради. У дослідженні взяли участь п'ятеро вихованців Початкової школи «Один, два, три» старшого дошкільного віку, які відвідують компенсуючі групи для дітей з тяжкими порушеннями мовлення, які становили контингент експериментальної групи. Серед них троє хлопчиків та двоє дівчаток. До контрольної групи увійшло п'ятеро дітей з РАС – вихованці закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №154 Львівської міської ради. Всі діти, учасники дослідження, мають розлади аутистичного спектра, а саме, за МКХ-11: РАС БЕЗ порушення інтелектуального розвитку та 3 порушенням функціонального мовлення.

Під час констатувального етапу педагогічного експерименту встановлено, що діти експериментальної групи мали переважно низький рівень обсягу словника (60%), низький рівень розвитку граматичного компонента (80%) та низький рівень розвитку зв'язного мовлення (60%), а діти контрольної групи – відповідно 60%, 80%, 60% до зазначених в експериментальній групі показників.

4. У процесі формувального етапу педагогічного експерименту в освітній процес експериментальної групи протягом чотирьох тижнів було

впроваджено програму розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з РАС засобами нейровправ під назвою «Нейрончики», яка містить теоретичний та практичний блоки. В теоретичному блоці програми міститься теоретичне обґрунтування програми. Практичний блок містить приклади застосування нейровправ для виконання окремих завдань щодо розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з РАС.

Основними завданнями програми є розвиток всіх компонентів мовлення, ми змогли випробувати їх ефективність для розвитку трьох компонентів мовлення: лексичного і граматичного компонентів мовлення та зв'язного мовлення дітей з РАС.

В програмі активно використовуються різні види нейровправ.

Формами корекційної роботи з розвитку мовлення виступили: бесіда, ігрова та театралізована діяльність, тематичні заняття.

Після реалізації розробленої програми «Нейрончики» під час контрольного етапу педагогічного експерименту показники розвитку мовлення дітей експериментальної групи значно покращилися. Результати контрольного етапу педагогічного експерименту в експериментальній групі засвідчили, що у більшості дітей покращився стан розвитку мовлення з низького рівня до середнього: середній рівень обсягу словника мали 80% дошкільників старшого віку, середній рівень розвитку зв'язного мовлення – 80% та середній рівень розвитку граматичного компонента мовлення – 80% досліджуваних. Натомість у дітей контрольної групи результати залишилися ідентичними до результатів констатувального етапу.

Здійснивши порівняльний аналіз результатів дітей експериментальної групи на констатувальному та контрольному етапах дослідження, ми дійшли висновку, що кількість дітей, що мають середній рівень вміння добирати синоніми збільшилась на 40%, а дітей з низьким рівнем такого вміння – зменшилась на 40%; стан сформованості граматичного компонента покращився: кількість дітей, що мають середній рівень збільшилась на 60%, а дітей з низьким рівнем такого вміння – зменшилась на 60%; стан розвитку

зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з РАС теж набув змін: кількість дітей, що мають середній рівень збільшилась на 40%, а дітей з низьким рівнем такого вміння – зменшилась на 40% .

На підставі вищезазначеного можна констатувати, що всі завдання дослідження виконані в повному обсязі. Результати дослідження довели, що нейровправи є ефективним засобом розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з РАС, чому сприяло застосування програми розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з РАС засобами нейровправ під назвою «Нейрончики», що призвело до позитивного впливу на розвиток мовлення, а саме лексичного, граматичного компонентів та зв'язного мовлення, дітей зазначеної категорії.

Необхідно зазначити, що робота не вичерпує всіх аспектів проблеми в межах кваліфікаційної роботи, тому передбачає подальше вивчення теоретичних джерел, добірку нових ігор для збільшення терміну впровадження програми і врахування потреб дітей.